

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КУЦЯК ВАДИМ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 336.63

**ОСОБИСТІ ФІНАНСИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ
РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів ім. С.І. Юрія Тернопільського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Кізима Тетяна Олексіївна,
Тернопільський національний економічний університет,
професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Кузнєцова Анжела Ярославівна,
ДВНЗ «Університет банківської справи»
Міністерства освіти і науки України,
проректор з науково-педагогічної роботи;

доктор економічних наук, доцент
Ясинська Надія Альбертівна,
Донбаська державна машинобудівна академія
Міністерства освіти і науки України,
провідний науковий співробітник
науково-дослідного сектору.

Захист відбудеться 31 березня 2016 року о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розісланий 29 лютого 2016 року.

Т.в.о. вченого секретаря,
спеціалізованої вченої ради,
д.е.н., професор

О.П. Кириленко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід економіки України до ринкових засад господарювання зумовив необхідність вироблення нових підходів щодо взаємодії держави і громадян. Падіння рівня доходів та зубожіння значної частини населення зумовлюють необхідність поглибленого дослідження економічних процесів, що відбуваються на нанорівні. Фінансові рішення, які приймаються громадянами у повсякденному житті, здійснюють визначальний вплив як на особистий добробут громадян зокрема, так і на економічні процеси в країні загалом. Відтак виокремлення особистих фінансів у самостійну ланку фінансової системи держави дозволить ґрунтовніше дослідити розподільчі процеси, які відбуваються на макро-, мікро- та нанорівнях, проаналізувати потенційні джерела доходів громадян, визначити вектори оптимізації особистих витрат та напрямки використання заощаджень, що становить значний інтерес в контексті пошуку напрямів підвищення добробуту громадян та формування ефективної державної політики у цій сфері.

Особисті фінанси та процес прийняття особистих фінансових рішень досліджували представники різних наукових шкіл і течій економічної науки: М. Вебер, Дж. Дьюї, Д. Канеман, А. Маршалл, К. Маркс, А. Сміт, А. Сен, А. Тверські, Дж. Ходжсон. Вагомий внесок у розвиток теорій поведінкових та сімейних фінансів зробили Д. Акерлоф, Г. Беккер, І. Бентам, В. Глухов, Р. Єкшембієв, Дж. Кейнс, Р. Масгрейв, А. Маслоу, Ф. Модільяні, І. Фішер, М. Фрідман, Р. Шіллер. Аналізом проблем, пов'язаних з економічною діяльністю населення, займаються багато вітчизняних вчених-економістів. Зокрема, дослідженням фінансової поведінки домогосподарств присвятили свої праці В. Голуб, О. Драган, Т. Кізіма, Е. Лібанова, І. Ломачинська, Н. Ясинська; проблемам формування заощаджень населення та трансформування їх в інвестиції присвятили наукові доробки А. Бабиц, А. Берегуля, О. Ватаманюк, С. Волосович, А. Кузнєцова, В. Лагутін, В. Савенок; проблеми формування та диференціації доходів громадян висвітлені у працях Г. Кундєєва, О. Кролевець, С. Лозинської, С. Простотіної, Б. Тимченка. Ґрунтовний аналіз наукових праць вітчизняних вчених дає підстави стверджувати, що особисті фінанси, як важлива ланка фінансової системи України, досі залишаються напрямом фінансової науки, який позбавлений чіткого концептуального та системного характеру і потребує ґрунтовного дослідження. Відтак наукові розвідки і практичні аспекти ефективного функціонування особистих фінансів в Україні потребують наукової конкретизації та прикладних досліджень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою науково-дослідної роботи кафедри фінансів Буковинського державного фінансово-економічного університету за темою «Фінансове забезпечення та регулювання як елемент системи інноваційно-інвестиційного розвитку економіки в сучасних умовах» (державний реєстраційний номер 0111U009026) та кафедри фінансів Тернопільського національного економічного університету за темами: «Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України в умовах глобальних структурних зрушень» (державний реєстраційний номер 0112U000077) і «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (державний

реєстраційний номер 0110U008613). Внесок автора полягає в обґрунтуванні сутності та ролі особистих фінансів у фінансовій системі держави, а також напрямів інтенсифікації залучення заощаджень населення до інвестиційних процесів на фінансовому ринку України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретико-концептуальних засад особистих фінансів як важливої ланки фінансової системи України та розроблення практичних рекомендацій щодо перспектив їх подальшого розвитку в умовах трансформаційних процесів ринкової економіки. Реалізація визначеної мети зумовила виконання таких завдань:

- охарактеризувати еволюцію людського фактора в економічному розвитку суспільства з метою систематизації основних підходів до дослідження особистих фінансів як невід’ємного атрибуту ринкової економіки;
- обґрунтувати теоретичні засади виокремлення особистих фінансів у складі фінансової системи України з метою ідентифікації понятійного апарату;
- розкрити природу та зміст особистих фінансових рішень в контексті підвищення ефективності управління особистими фінансами в умовах мінливого економічного середовища;
- обґрунтувати соціально-економічну сутність та проаналізувати склад і динаміку доходів населення в Україні для визначення перспективних напрямків їх диверсифікації;
- проаналізувати специфіку особистих витрат з метою виявлення їх диспропорцій, дослідження структури витрат споживчого та неспоживчого характеру;
- визначити особливості формування і використання заощаджень громадян в Україні з метою окреслення основних напрямів їх трансформації в інвестиційні ресурси;
- проаналізувати зарубіжний досвід функціонування особистих фінансів з метою виявлення можливостей його адаптації до вітчизняних реалій;
- визначити перспективи розвитку особистих фінансів в умовах ринкових трансформацій в Україні.

Об’єктом дослідження є особисті фінанси як ланка фінансової системи держави.

Предмет дослідження – концептуально-теоретичні та прикладні аспекти формування і розвитку особистих фінансів в умовах трансформації ринкових відносин в Україні.

Методологія та методи дослідження. Дисертаційну роботу виконано на основі застосування загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Автором використано методи наукової індукції та дедукції, порівняння і синтезу, узагальнення, абстрагування, логічний, синергетичний, інституціональний, функціональний та комплексний підходи.

Методологія дослідження базується на діалектичному та системному підходах до загальнотеоретичного осмислення процесів розвитку фінансів домогосподарств загалом і особистих фінансів зокрема. Основу логічної послідовності та застосування категорій, понять і класифікацій становить метод теоретичного моделювання в поєднанні з формально-логічними методами. При дослідженні прагматичних

аспектів функціонування особистих фінансів, пов'язаних із формуванням та використанням їхніх доходів, витрат і заощаджень, особливостями прийняття фінансових рішень застосовано методи емпіричних досліджень: спостереження, порівняння, емпіричного опису. При аналізі проблем функціонування особистих фінансів використано методи формалізації, сходження від конкретного до абстрактного та від абстрактного до конкретного. У роботі широко застосовано структурно-функціональний, комплексний і графічний методи, за допомогою яких пояснено більшість явищ та процесів у сфері особистих фінансів.

Інформаційним підґрунтям для положень і висновків дисертаційної роботи слугували праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали конференцій і наукових семінарів, присвячених питанням особистих фінансів, особистого фінансового планування і бюджетування, використання заощаджень та їх трансформації в інвестиційні ресурси. При написанні роботи використано звітні дані Міністерства фінансів України, Національного банку України, Державної служби статистики України, наукові розробки і звіти науково-дослідних центрів, матеріали спеціалізованих періодичних видань та інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів. Теоретичні та практичні результати дисертаційної роботи спрямовані на вирішення важливого наукового завдання – формування теоретико-концептуальних засад розвитку особистих фінансів в умовах трансформації ринкової економіки в Україні, що сприятиме зростанню особистих доходів громадян та підвищенню рівня їхнього добробуту. У процесі дослідження отримано результати, які містять наукову новизну, характеризують особистий внесок автора й полягають у такому:

удосконалено:

- трактування особистих фінансів як сукупності економічних відносин окремих громадян, матеріалізованих у формі вхідних (доходи) і вихідних (витрати) грошових потоків щодо формування, розподілу та використання відповідних фондів грошових коштів (передусім фондів споживання і заощадження) з метою досягнення особистих фінансових цілей та максимізації як індивідуального, так і суспільного добробуту. У наведеному трактуванні відображено сутність і явище, зміст і форму особистих фінансів і вказано на їх основну мету, що дає змогу системно та всебічно досліджувати цю важливу сферу фінансових відносин;

- науково-теоретичні підходи щодо ідентифікації особистих фінансів, зважаючи на персоніфікацію фінансових операцій і відносин власності у суспільстві, у контексті визначення їх первинної ролі у фінансовій системі держави, що сприятиме більш ґрунтовному дослідженню фінансових відносин окремої особи з іншими суб'єктами ринкової економіки;

- класифікацію особистих витрат за ознакою черговості їх здійснення з виділенням особистих витрат на: сплату податків та обов'язкових платежів, споживання, інвестиційні цілі та добродійність, що сприятиме системному дослідженню цієї важливої форми фінансових відносин та дасть змогу вдосконалити їх аналіз відповідно до класифікаційних ознак і встановити нові структурно-логічні зв'язки між ними;

- теоретико-методичні підходи до управління особистими заощадженнями у контексті формування типових інвестиційних портфелів залежно від рівня доходу

особи. Особистим інвестиційним портфелем запропоновано вважати цілеспрямовано сформовану сукупність інвестиційних активів (реальних та фінансових), що належать фізичній особі і є цілісним об'єктом управління з метою реалізації особистої інвестиційної стратегії. Це дасть можливість активізувати трансформацію заощаджень населення в інвестиційні ресурси та сприятиме підвищенню ефективності особистого фінансового планування і більш точному прогнозуванню дохідності інвестицій;

набули подальшого розвитку:

– трактування поняття особистих доходів як певної суми коштів та вартості матеріальних благ і послуг, отриманих громадянами за певний період часу, які збільшують їх активи, сприяючи таким чином зростанню особистого добробуту. Це дає змогу повною мірою ідентифікувати доходи громадян та виявляти основні тенденції і недоліки, що виникають в процесі їх формування та статистичного дослідження;

– теоретико-емпіричні підходи до визначення пріоритетних шляхів зростання особистих доходів громадян з виокремленням екстенсивного та інтенсивного напрямів їх формування у контексті максимізації доходів від підприємницької діяльності та власності у загальній структурі доходів населення. Це сприятиме формуванню цілісного підходу до визначення пріоритетів оптимізації дохідної частини особистих бюджетів;

– систематизація основних напрямів раціоналізації особистих витрат у процесі особистого фінансового планування та вироблення рекомендацій щодо ефективного використання фінансових ресурсів, що сприятиме зменшенню кількості нераціональних фінансових рішень, оптимізації витрат споживчого та неспоживчого характеру і, як наслідок, зростанню особистого добробуту громадян.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали наукового дослідження мають як теоретичне, так і практичне значення. Пропозиції щодо підвищення рівня фінансової грамотності та оцінки інвестиційного попиту фізичних осіб на муніципальні цінні папери враховано у програмі соціально-економічного розвитку Чернівецької області на 2016-2017 роки та плані заходів Департаменту фінансів Чернівецької обласної державної адміністрації (довідка № 31–05000–19–15/6447 від 24.10.2015 р.). Висновки і пропозиції, які стосуються вдосконалення статистичної інформації в частині виокремлення особистих фінансів та деталізації статистичних даних, що характеризують доходи і витрати домогосподарств, взято до впровадження у діяльність Державної служби статистики в Чернівецькій області (довідка № 14–10/422-6358 від 17.06.2015 р.). Пропозиції стосовно диверсифікації фінансових інструментів з метою залучення заощаджень громадян та розширення послуг щодо надання консультацій індивідуальним інвесторам використані в практичній роботі Департаменту роздрібних продаж ПАТ «Укрсоцбанк» Подільського регіону та включені в план роботи департаменту на 2016 рік (довідка № 1254 від 24.10.2015 р.). Наукові положення і висновки дисертаційного дослідження використовуються у Буковинському державному фінансово-економічному університеті при викладанні дисциплін «Фінанси», «Ринок фінансових послуг», «Фінансовий ринок», «Соціальне страхування» (довідка № 24/153236 від 10.10.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаним дослідженням. Наукові результати, висновки і пропозиції одержані автором самостійно. З наукових праць, написаних у співавторстві, у дисертації викладено тільки ті ідеї та положення, які сформовані здобувачем.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні, методологічні та практичні результати дисертаційного дослідження доповідалися на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Методологія, методи та інструментарій фінансово-економічного та організаційно-правового регулювання відтворювальних процесів за інноваційно-інвестиційною моделлю» (м. Чернівці, 2011 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-податкові механізми активізації підприємництва» (м. Львів, 2012 р.); Науково-практичній конференції «Розвиток фінансової системи в сучасних умовах» (м. Київ, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Сучасні пріоритети фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України» (м. Чернівці, 2015 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 4,66 д. а., в тому числі: 2 публікації – у колективних монографіях (0,8 д. а.), 6 статей – у наукових фахових виданнях України (2,3 д. а.), 2 статті – в наукових періодичних виданнях інших держав (Росія, Франція) (0,6 д. а.), 5 статей – у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій (0,96 д. а.).

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний текст роботи викладений на 199 сторінках і містить 18 таблиць та 22 рисунки. Список використаних джерел налічує 187 найменувань на 16 сторінках, 5 додатків розміщено на 6 сторінках. Повний обсяг роботи викладений на 222 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі **“Концептуально-теоретичні засади особистих фінансів”** досліджено науково-теоретичні підходи щодо пізнання ролі людини в економічному розвитку суспільства крізь призму аналізу теоретичних положень фінансових наукових шкіл й окремих учених; обґрунтовано сутність та роль особистих фінансів у фінансовій системі держави; визначено специфіку прийняття особистих фінансових рішень в ринкових умовах.

У процесі дослідження еволюції теоретичних підходів до визначення ролі людини в економічному розвитку суспільства з’ясовано, що загальні аспекти становлення і трансформації наукової думки щодо ролі та місця людини в економічних процесах спостерігаються упродовж всього розвитку людського суспільства. Констатовано, що дослідженням визначеної проблематики займалися представники різних наукових течій, зокрема класичної політичної економії, кейнсіанського напряму економічної теорії, марксистської політекономії,

інституціоналізму, еволюційної економічної теорії. Це забезпечило створення відповідної наукової бази та розроблення комплексного підходу до вивчення низки важливих проблем цієї наукової парадигми. В роботі особливе місце відведено теорії інституціоналізму, яка базується на психологічних факторах та поєднує поведінкові теорії з економікою і фінансами.

На основі дослідження теоретичних напрацювань наукових шкіл та течій, що досліджували роль людини в економічному розвитку, здійснено ідентифікацію особистих фінансів у фінансовій системі держави. Визначено, що особисті фінанси є первинною ланкою фінансової системи, зважаючи на персоніфікацію фінансових відносин та відносин власності у суспільстві. Адже саме особисті фінанси є першоджерелом утворення фінансів приватних, колективних підприємств, акціонерних товариств, громадських організацій, державних цільових фондів, бюджетів різних рівнів тощо. В дисертаційній роботі акцентовано, що в кругообігу перебувають насамперед не фінансові ресурси домогосподарств, а особисті фінансові ресурси громадян, і, з юридичної точки зору, відповідальність за здійснення фінансових операцій несуть окремі громадяни – фізичні особи. Персоніфікація фінансових відносин проявляється в тому, що в Україні податки справляються не з доходів домогосподарств, а з доходу окремого громадянина; юридичну відповідальність за взяття кредитних зобов'язань бере на себе фізична особа, яка підписує відповідну угоду; при купівлі цінних паперів всі права власності на них отримує конкретна людина; персоніфікованими є також і відносини спадкування, де активи і пасиви часто розподіляються навіть в межах одного домогосподарства.

Відтак в роботі особисті фінанси запропоновано розглядати як сукупність економічних відносин окремих громадян, матеріалізованих у формі вхідних (доходи) і вихідних (витрати) грошових потоків, щодо формування, розподілу та використання відповідних фондів грошових коштів (передусім фондів споживання і заощадження) з метою досягнення особистих фінансових цілей та максимізації як індивідуального, так і суспільного добробуту. Таке трактування дозволяє комплексно охарактеризувати поняття особистих фінансів, розширити можливості його дослідження в ринкових умовах господарювання.

Оскільки особистим фінансам притаманна різновекторність проявів, у дисертації особисті фінанси розглянуто як з теоретичної точки зору, так і практики їх функціонування в економічній системі.

У роботі акцентовано, що при дослідженні особистих фінансів доцільно використовувати два рівні аналізу:

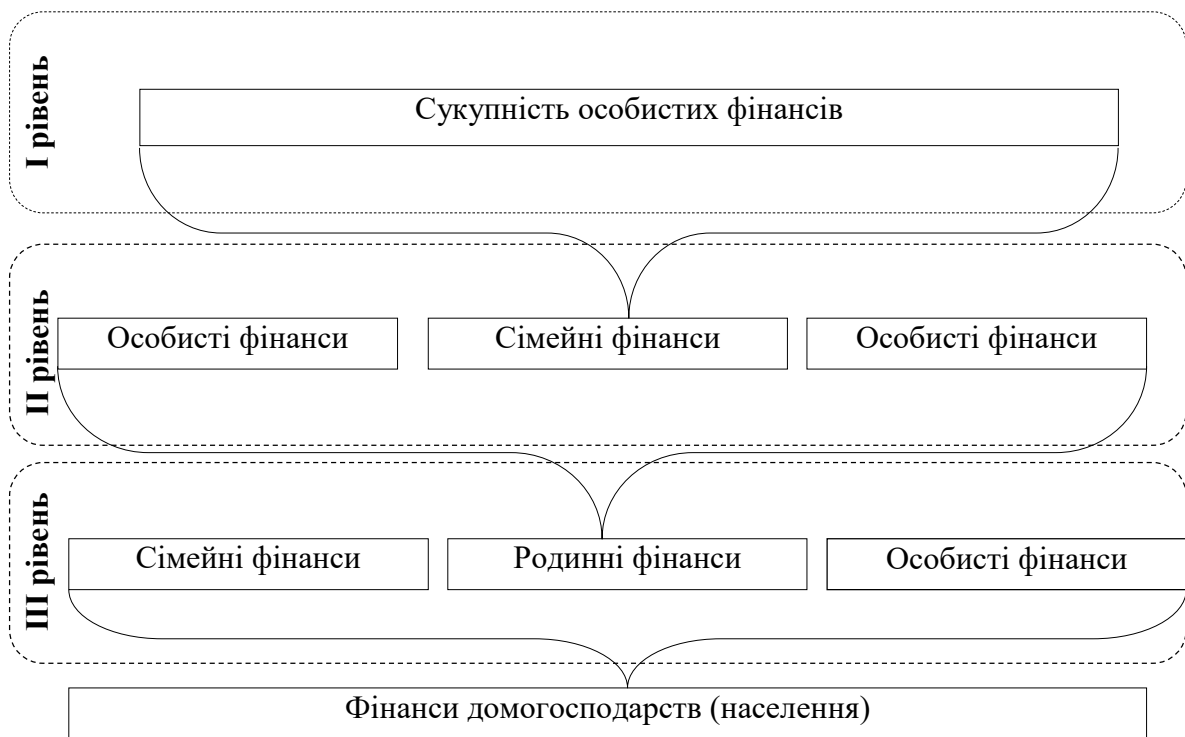
– макроекономічний аналіз – дослідження фінансів населення як визначеної кількості економічних одиниць, поведінка яких відображає економічні інтереси громадян та загалом впливає на економічні процеси в країні. На макроекономічному рівні доцільно розглядати сукупні доходи та витрати, структуру заощаджень та активність інвестиційної діяльності, фінансові відносини між державою та громадянами, показники рівня життя населення у територіальному і галузевому зрізах тощо;

– мікроекономічний аналіз – дослідження особистих фінансів громадян, як окремих суб'єктів економічної діяльності. Дослідження особистих фінансів на мікрорівні включає: аналіз участі фізичних осіб у формуванні державного та місцевих

бюджетів, державних цільових фондів; їх діяльності на ринку фінансових послуг – банківських, страхових, інвестиційних; дослідження впливу економічних та неекономічних чинників на фінансову поведінку індивідів; виявлення специфіки управління особистими доходами і витратами, а також складання особистих бюджетів в процесі фінансового планування з метою оптимізації особистих фінансових потоків.

У дослідженні акцентовано, що фінанси домогосподарств (населення) – це агреговане поняття, яке формується з фінансів окремих громадян і включає в себе також такі складові як сімейні та родинні фінанси. В залежності від масштабу дослідження та рівня укрупнення аналізу формується трьохрівнева форма прояву особистих фінансів (рис. 1).

Рис. 1. Семантика особистих фінансів у фінансовій термінології

Автором встановлено, що термін «особисті фінанси» найбільш близький до практичного використання, тому його доцільно розглядати насамперед на мікроекономічному рівні, тобто при дослідженні процесів прийняття особистих фінансових рішень, формуванні особистого бюджету, визначенні можливостей щодо оптимізації споживання чи заощадження, формуванні особистих інвестиційних портфелів, мінімізації податкових платежів, плануванні пенсійного забезпечення чи розподілу спадщини.

У дисертації виокремлено теоретичні підходи до аналізу особистих фінансів, обґрунтовано їх функції у фінансовій системі держави, визначено сферу зовнішніх фінансових відносин громадян, визначено основні особливості, що характеризують цю сферу фінансових відносин з-поміж інших. Наголошено на значенні та первинній ролі особистих фінансів у розвитку фінансів суб'єктів господарювання та державних

фінансів (рис. 2).

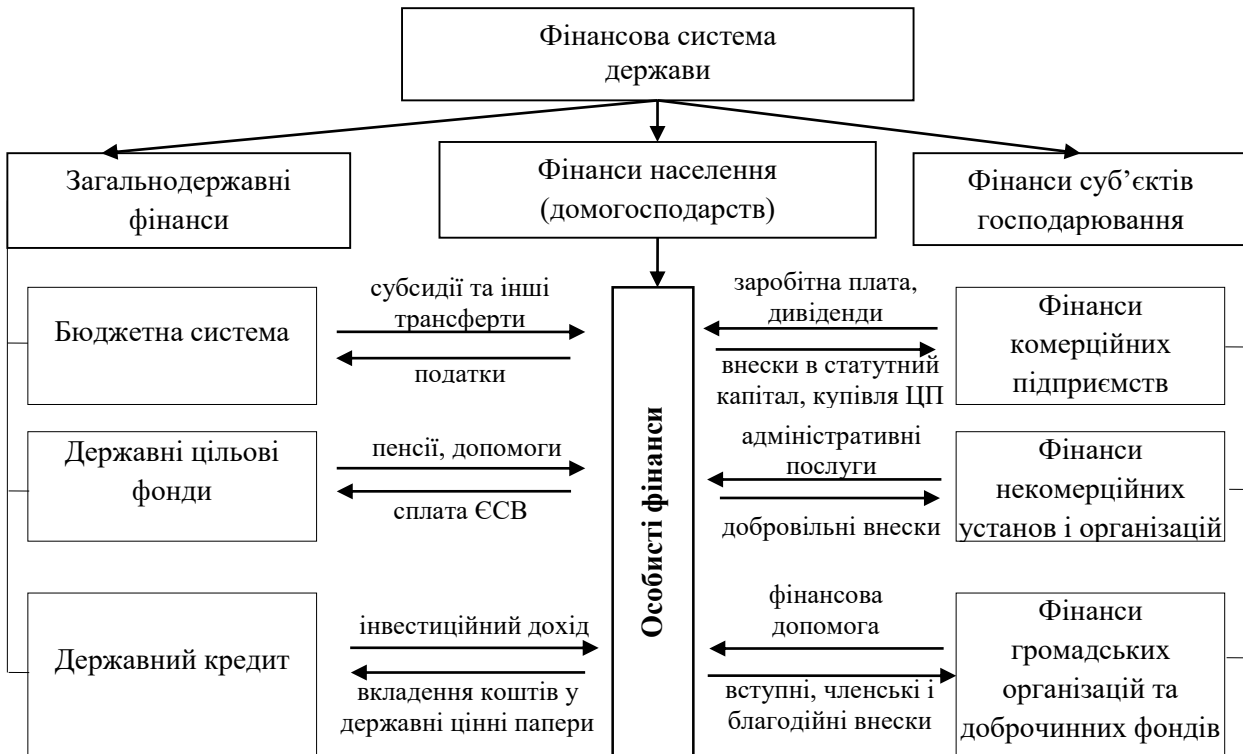

Рис. 2. Особисті фінанси у фінансовій системі держави

Акцентовано, що стан фінансового благополуччя громадян визначає та безпосередньо впливає на формування грошово-кредитної, бюджетної, інвестиційної, податкової та соціальної політики держави.

На основі аналізу науково-теоретичних та прикладних аспектів функціонування особистих фінансів у роботі розглянуто специфіку прийняття особистих фінансових рішень. На підставі узагальнення практики функціонування особистих фінансів сформовано рекомендації щодо особливостей прийняття фінансових рішень в кризових умовах господарювання, враховуючи вплив поведінкової теорії, з метою мінімізації ризиків, що виникають в процесі життєдіяльності особи.

У другому розділі **“Прагматика функціонування особистих фінансів в Україні”** досліджено сучасні тенденції та розкрито особливості формування доходів і витрат громадян та визначено основні доміанти трансформації особистих заощаджень в інвестиційні ресурси.

У процесі дослідження особистих доходів встановлено, що основну їх частку формують грошові доходи, які демонструють впродовж останніх років зростаючу тенденцію (табл. 1).

Характерною особливістю формування грошових доходів громадян є значна питома вага заробітної плати (39,9% у 2014 році) та соціальних трансферів (37,2%). Доходи від власності є незначними та склали у 2014 році лише 6% від загальної суми доходів громадян. В цілому дослідження темпів росту доходів громадян, за матеріалами офіційної статистики, свідчить про негативну тенденцію зменшення темпів росту доходів населення України протягом досліджуваного періоду.

**Динаміка структури і темпів росту доходів
громадян України у 2008-2014 роках, %***

Роки	Заробітна плата		Прибуток та змішаний дохід		Доходи від власності		Соціальні допомоги та поточні трансферти		Темп росту загальних доходів до попереднього року
	Питома вага в загальних доходах	Темп росту	Питома вага в загальних доходах	Темп росту	Питома вага в загальних доходах	Темп росту	Питома вага в загальних доходах	Темп росту	
2008	43,3	31,3	15,5	37,7	3,4	41,6	37,8	39,6	35,7
2009	40,8	-0,3	14,5	-1,1	3,9	21,9	40,8	14,0	5,8
2010	40,8	23,1	14,5	23,3	6,2	95,8	38,5	16,2	23,1
2011	41,8	17,7	15,7	25,1	5,4	10,2	37,1	10,8	15,0
2012	41,8	15,2	15,5	12,3	5,5	18,8	37,2	15,6	15,1
2013	40,7	3,5	15,7	8,3	5,7	8,9	37,9	8,0	6,2
2014	39,9	-3,0	16,9	5,6	6,0	4,6	37,2	-2,8	-1,1

*розраховано на основі даних Державної служби статистики України

Встановлено, що внаслідок диференціації заробітних плат за галузями економіки в Україні існує відмінність в оплаті праці по регіонах, яка значно впливає на сукупні доходи громадян в розрізі адміністративно-територіальних одиниць. Нерівномірний економічний розвиток областей та особливості ведення фінансово-господарської діяльності у містах і селах призводять до диспропорцій у їх розвитку, сприяючи формуванню потоків внутрішньої міграції, експорту податків та зростанню суспільних протиріч між різними верствами населення.

Аналіз особистих витрат громадян України свідчить про те, що споживчі витрати формують лівову частку в загальній структурі витрат населення (86-92%) (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка структури сукупних витрат громадян України
у 2008-2014 роках, %***

Структура сукупних витрат	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одну людину, грн.	1015,7	1059,3	1186,4	1637,9	1702,3	1810,4	1927,6
Споживчі сукупні витрати, в т.ч.:	86,2	87,8	90,0	90,2	90,9	90,2	91,6
продукти харчування та безалкогольні напої	48,9	50,0	51,6	51,3	50,2	50,1	51,9
непродовольчі товари та послуги	35,1	34,6	35,1	35,5	37,2	36,6	36,3
з них:							
житло, вода, електроенергія, газ	9,1	9,4	9,3	9,6	9,9	9,5	9,4
охорона здоров'я	2,7	3,1	3,1	3,1	3,4	3,4	3,6
транспорт	4,0	3,8	3,7	4,0	4,3	4,3	4,3
зв'язок	2,3	2,5	2,7	2,6	2,8	2,8	2,8
відпочинок і культура	2,5	1,8	1,8	2,0	2,0	2,1	1,8
освіта	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1

*звітні дані Державної служби статистики України

Аналіз показників у розрізі споживчих витрат засвідчив: значну питому вагу витрат на харчування (понад 50% сукупних витрат домогосподарств впродовж 2008-2014 рр.); вкрай низький рівень витрат на відтворення і розвиток людського капіталу (освіту, культуру, охорону здоров'я, відпочинок); значну диференціацію у споживанні серед децильних груп населення, в розрізі міських і сільських поселень та у розрізі регіонів. Встановлено, що структура споживання громадян в Україні є однотипною та значною мірою зміщеною в бік придбання продуктів харчування, оплати житлово-комунальних і транспортних послуг.

Результати проведеного дослідження свідчать про незначні обсяги формування заощаджень громадянами України. Така ситуація пояснюється невисоким рівнем грошових доходів більшості громадян, значною часткою споживання, загальною недовірою до інститутів фінансового ринку та низьким рівнем фінансової грамотності громадян, а також нерозвиненістю інституту незалежного фінансового консультування фізичних осіб в Україні.

Прагматика формування та використання заощаджень громадян передбачає насамперед вибір обсягу необхідних заощаджень, об'єктів, форм та інструментів інвестування. Проведений аналіз динаміки заощаджень свідчить про високу залежність інвестиційної активності громадян та вибору інструментів заощадження від процесів, що відбуваються в економічній, політичній і соціальній сферах.

Приймаючи рішення щодо здійснення заощаджень, громадяни постають перед необхідністю вибору найбільш ефективних форм, до яких належать: банківські депозити, готівкові заощадження в іноземній та національній валютах, дорогоцінні метали, нерухомість, інвестування в небанківські фінансові установи. Встановлено, що впродовж кризових 2008-2014 років, в умовах несприятливого макроекономічного середовища, коливань валютного курсу та невпевненості у фінансово-економічній ситуації громадяни віддавали перевагу розміщенню коштів в комерційних банках та формуванню неорганізованих заощаджень в іноземній валюті (табл. 3).

Таблиця 3

**Динаміка обсягів і структури депозитів населення України
в розрізі валют у 2008-2014 роках, млн. грн.***

Роки	Усього	у тому числі у розрізі валют							
		гривня	питома вага, %	долар США	питома вага, %	євро	питома вага, %	інші	питома вага, %
2008	217860	110016	50,5	75461	34,6	31134	14,3	1250	0,6
2009	214098	101081	47,2	78627	36,7	33126	15,5	1264	0,6
2010	275093	142924	52,0	96092	34,9	34330	12,5	1747	0,6
2011	310390	160530	51,7	114859	37,0	31620	10,2	3382	1,1
2012	369264	186772	50,6	149286	40,4	30831	8,3	2375	0,6
2013	441951	257829	58,3	150707	34,1	31199	7,1	2216	0,5
2014	418134	200859	48,0	181146	43,3	34223	8,2	1906	0,5

* складено на основі даних Національного банку України

Динаміка обсягів банківських депозитів у національній та іноземній валютах характеризувалася переважанням обсягів заощаджень в гривні, що пов'язано насамперед із отриманням доходів в національній валюті. Разом з тим, за кризових

умов інвестиційна поведінка громадян змінює свої орієнтири на вкладення коштів у валютні депозити (переважно в дол. США). Це пов'язано із очікуваннями громадян щодо можливого знецінення національної валюти, що провокує формування неорганізованих заощаджень у зв'язку із недовірою до банківської системи країни.

Упродовж досліджуваного періоду спостерігалася пасивність громадян щодо вкладення коштів у цінні папери та недержавне пенсійне страхування, які в сукупності не перевищують 3% від валових заощаджень громадян.

В процесі дослідження особистих фінансів виявлено проблемні моменти у формуванні статистичної інформації, яка не в повній мірі відображає динаміку доходів і витрат населення. При дослідженні доходів і витрат громадян використовуються переважно макроекономічні показники, які формують лише загальне уявлення про їх обсяги та механізми утворення, тоді як для проведення ефективної соціальної та фінансової політики необхідним є детальний аналіз формування і розподілу доходів та витрат населення. Запропоновано вдосконалення процесу формування статистичної інформації в частині виокремлення при дослідженні особистих фінансів та деталізації даних, що характеризують доходи домогосподарств в розрізі категорій населення, а також доповнення і уніфікацію класифікації особистих витрат за черговістю та пріоритетністю з виділенням витрат на сплату податків і обов'язкових зборів, споживання, інвестиційні цілі та доброчинність.

У третьому розділі «Домінанти розвитку особистих фінансів в умовах ринкових трансформацій» визначено особливості організації і функціонування особистих фінансів в зарубіжних країнах, окреслено перспективи реалізації їх досвіду відповідно до вітчизняних реалій та запропоновано вектори розвитку особистих фінансів у сучасних умовах трансформаційних процесів в Україні.

Узагальнення практики функціонування особистих фінансів в зарубіжних країнах дозволило виокремити загальнодержавний, інституційний та індивідуальний вектори управління особистими фінансами. Зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів держави, запропоновано здійснювати оптимізацію доходів та витрат громадян у двох основних напрямках: екстенсивному (тобто за рахунок збільшення соціальних стандартів і відповідно обсягів соціальних трансфертів з боку держави) та інтенсивному (за рахунок активізації трудової діяльності громадян та розширення можливостей для ефективної реалізації людського капіталу).

Доцільність такого поділу підтверджується кореляційно-регресійним та факторним аналізом впливу особистих фінансів на доходи Зведеного бюджету України. Кореляційно-регресійний аналіз свідчить про найбільший прямолінійний вплив на формування дохідної частини Зведеного бюджету України сукупних доходів та витрат громадян і значний обернено пропорційний вплив збільшення обсягу депозитів населення (табл. 4).

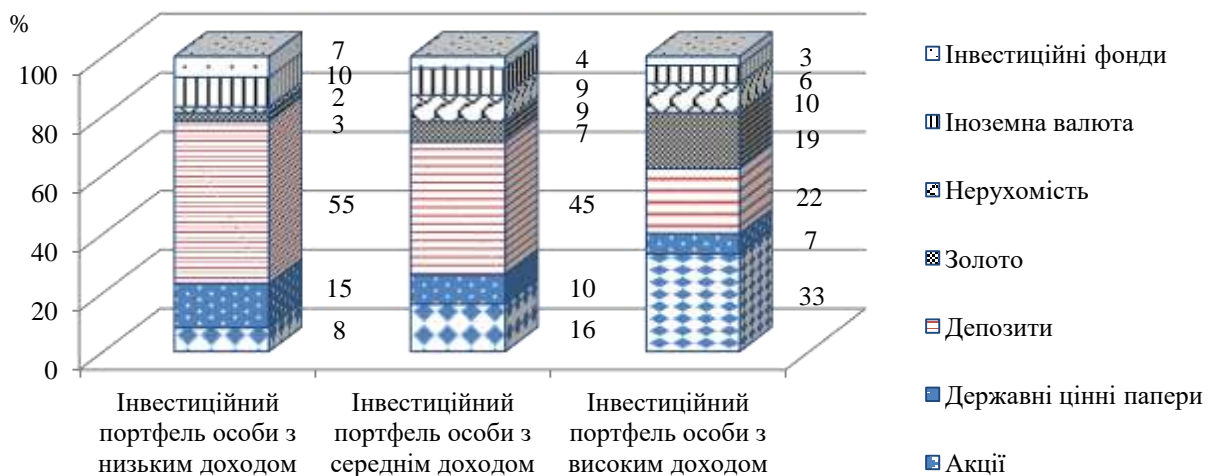
У свою чергу, факторний аналіз формування доходів громадян продемонстрував найбільший вплив на ріст доходів населення обсягів заробітних плат і змішаного доходу підприємців. Відповідно внаслідок обмеженості фінансових ресурсів бюджетів пріоритетним має стати підвищення доходів населення шляхом стимулювання підприємницької активності громадян та зростання доходів від власності.

**Ступінь детермінованості варіації доходів зведеного бюджету
незалежними змінними факторами**

Фактор впливу	Модель (варіація) зв'язку, виражена функцією регресії, %
Сукупні доходи громадян	+43,5
Витрати громадян	+35,8
Обсяг депозитів населення на рахунках банківських установ	-45,2

У роботі запропоновано першочергові заходи інтенсивного впливу на доходи громадян, які полягають насамперед у: запровадженні системної програми підвищення рівня фінансової грамотності населення; активному використанні громадянами інструментів особистого фінансового планування; законодавчому врегулюванні діяльності незалежних фінансових консультантів; спрощенні процедур створення та ліквідації приватних і малих підприємств; спрощенні доступу участі фізичних осіб до операцій на фінансовому ринку, зокрема в небанківському сегменті; активному використанні інноваційних Інтернет-технологій для самоосвіти громадян з метою отримання додаткових доходів; формуванні умов для диверсифікації та зростання пасивних доходів. До пріоритетних заходів екстенсивного впливу запропоновано віднести: збільшення сукупних доходів населення на основі випереджаючого росту реальної заробітної плати порівняно зі зростанням споживчих цін; вдосконалення методики визначення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму відповідно до реальних потреб людини та фактичного стану економіки з приведенням їх у відповідність до фактичної вартості споживчого кошика; формування ефективної системи адресної соціальної допомоги населенню; здійснення ефективних заходів щодо детінізації економіки; формування ефективної пенсійної системи тощо.

Окреслюючи напрямки використання заощаджень, запропоновано оптимальну (з точки зору дохідності, ризиковості та доступності) структуру особистого інвестиційного портфелю залежно від рівня отримуваного доходу (рис. 3).

Рис. 3. Типова структура особистих інвестиційних портфелів осіб з низьким, середнім та високим рівнями доходів, %

Запропонована структура особистих інвестиційних портфелів враховує рекомендації, які полягають у диверсифікації інструментів інвестування, страхуванні ризиків, мінімізації використання позикових ресурсів, врахуванні особистого досвіду громадян і професійних учасників фінансового ринку щодо інвестування та мінімізації впливу негативних змін ринкового середовища.

Зважаючи на непередбачуваність та мінливість економічної ситуації, в роботі окреслено діапазон можливих варіантів створення фінансових резервів, враховуючи вік та соціальний статус громадян.

В дисертації обґрунтовано необхідність застосування особистого фінансового планування, що передбачає складання фінансових планів та балансів, які сприяють контролю за доходами і витратами, визначають можливості щодо їх оптимізації та забезпечують моніторинг фінансового стану особи. Автором запропоновано типовий індивідуальний баланс доходів і витрат з виділенням його основних складових.

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що запорукою ефективного функціонування особистих фінансів є високий рівень фінансової грамотності, який активізує фінансову поведінку та розширює можливості для досягнення особистої фінансової незалежності. Акцентовано на недостатньому рівні фінансової грамотності громадян України та запропоновано вдосконалити просвітницьку діяльність держави в сфері популяризації фінансової грамотності шляхом впровадження національних програм підвищення фінансової обізнаності з використанням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Обґрунтовано необхідність законодавчого регламентування діяльності незалежних фінансових консультантів, що активізуватиме інвестиційну діяльність громадян, забезпечить консультативну підтримку щодо прийняття ефективних фінансових рішень та мінімізує ризики втрати доходу для осіб, які користуються послугами таких консультантів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження визначено нові підходи до вирішення важливого наукового завдання – розроблення теоретико-концептуальних засад формування і розвитку особистих фінансів в умовах ринкових трансформацій в Україні, що дало змогу сформулювати висновки науково-теоретичного та практичного спрямування.

1. У сучасній економічній науці та практичній діяльності велике значення приділяється вирішенню дилеми взаємовідносин людини, як первинної «клітинки» суспільства, та держави, як надсуспільної інституції. Дихотомічна природа їхніх економічних взаємовідносин та превалювання інтересів індивіда над інтересами держави є основною парадигмою багатьох економічних шкіл та наукових течій. Визначення оптимального співвідношення між розподілом та перерозподілом фінансових ресурсів цих суб'єктів стало особливо актуальним в умовах сучасної фінансово-економічної кризи. Повернення до антропоцентричності у розвитку економічних процесів сприяло появі нових та перегляду традиційних постулатів основних течій економічної науки, які активно досліджують економічну діяльність

людини з позиції макро- і мікрорівнів. Серед розмаїття наукових шкіл і теорій провідну роль в дослідженні особистих фінансів відведено теорії інституціоналізму, яка в поєднанні з діалектичними методами дослідження є більш прогресивною та адаптивною щодо пояснення ролі людини в сучасних економічних процесах.

2. На основі узагальнення світового і вітчизняного досвіду функціонування особистих фінансів ідентифіковано їх роль та визначено місце у фінансовій системі держави, як первинного її елементу та базової одиниці національної економіки. Відтак сформульовано визначення особистих фінансів як сукупності економічних відносин окремих громадян, матеріалізованих у формі вхідних (доходи) і вихідних (витрати) грошових потоків, щодо формування, розподілу та використання відповідних фондів грошових коштів (передусім фондів споживання і заощадження) з метою досягнення особистих фінансових цілей та максимізації як індивідуального, так і суспільного добробуту.

3. Акцентовано, що у процесі життєдіяльності окремі індивіди приймають численні фінансові рішення, які не лише віддзеркалюють економічні процеси, що відбуваються в країні, але й активно впливають на них. В роботі наголошено, що особисті фінансові рішення приймаються в умовах обмеженості ресурсів та як правило, необмежених потреб. Доведено, що особисті фінанси піддаються впливу як зовнішніх (макроекономічні зміни, військові конфлікти) так і внутрішніх (етапи життєвого циклу індивіда, відсутність підприємницького хисту, неспроможність швидкої адаптації до зміни економічних умов) ризиків, які впливають на благополуччя особи та визначають впевненість у завтрашньому дні. Мінімізація цих ризиків та максимізація добробуту є визначальними мотивами прийняття особистих фінансових рішень. Внаслідок мінливості ринкового середовища, асиметричності інформації, частих проявів ірраціональної поведінки та різноманітності проблем, з якими стикається людина в процесі своєї життєдіяльності, обґрунтовано необхідність ефективного управління особистими фінансами в сучасних умовах ринкових трансформацій.

4. Результати дослідження динаміки особистих доходів дають підстави стверджувати, що громадяни України продовжують залишатися не досить активними суб'єктами фінансових відносин та здебільшого займають пасивну позицію щодо формування і використання особистих доходів. Аналіз структури доходів населення в Україні засвідчив, що основними їх видами є заробітна плата і соціальні трансферти, а доходи від підприємницької діяльності та власності займають незначну частку в загальній структурі. Мінімальні значення доходів від власності та підприємницької діяльності зафіксовані у соціально незахищених верств населення, пенсіонерів та громадян, які мають середній рівень заробітної плати. У процесі дослідження виокремлено та сформовано два основних підходи щодо оптимізації особистих доходів: екстенсивний (за рахунок збільшення рівня заробітних плат та підвищення соціальних стандартів, зменшення податкового навантаження) та інтенсивний (за рахунок активізації підприємницької діяльності, участі в операціях на фінансовому ринку та збільшення можливостей для реалізації інтелектуального капіталу громадян). Виокремлення цих підходів дасть можливість розмежувати заходи з оптимізації та підвищення рівня доходів населення при одночасному формуванні ефективної державної фінансової політики у цій сфері.

5. Обсяг та структура особистих витрат громадян безпосередньо залежать від величини їхніх сукупних доходів. Доведено, що існують диспропорції у сукупних витратах громадян, значна частка яких витрачається на поточне споживання та спричиняє суттєві відмінності в якості життя різних верств населення. Особи, які вважаються бідними, витрачають фактично всі свої доходи на поточне споживання, що обмежує фінансову участь таких осіб в економічних процесах. У результаті дослідження виявлено недостатню об'єктивність статистичної інформації щодо особистих витрат громадян залежно від напрямків їх спрямування. Відтак запропоновано класифікацію таких витрат за черговістю та пріоритетністю здійснення з виокремленням особистих витрат громадян на сплату податків і обов'язкових зборів, споживання, інвестиційні цілі та добродійність. Це сприятиме оптимальному вибору критеріїв для їх аналізу залежно від поставленої мети, більш ґрунтовному і системному дослідженню цієї важливої форми фінансових відносин та дасть змогу вдосконалити їхній аналіз відповідно до класифікаційних ознак.

6. У ринкових економічних умовах громадяни стають дедалі активнішими заощадниками та потенційними інвесторами української економіки, вкладаючи тимчасово вільні кошти у різноманітні фінансові інструменти. Доведено, що фінансовий добробут і фінансова безпека громадян значною мірою залежать від фінансової грамотності, економічної культури населення та макроекономічної ситуації в країні. Нинішня соціально-економічна нестабільність зумовлює формування значних обсягів заощаджень населення в іноземній валюті та нерухомому майні як найбільш безпечних в умовах економічних і політичних потрясінь. На основі дослідження дохідності, доступності та ризиковості фінансових інструментів запропоновано напрямки ефективного використання заощаджень шляхом формування оптимального особистого інвестиційного портфеля в залежності від величини отриманого доходу, що сприятиме диверсифікації інвестиційних ресурсів громадян та активізації їх діяльності на фінансовому ринку України.

7. На основі кореляційно-регресійного аналізу аргументовано основні доміанти та методи оптимізації доходів громадян з використанням інтенсивного підходу до збільшення доходів, який передбачає активізацію підприємницької діяльності фізичних осіб, участь населення в операціях на фінансовому ринку та збільшення можливостей для реалізації інтелектуального капіталу громадян. У роботі розроблено ряд методичних рекомендацій щодо використання та ведення особистого балансу доходів і витрат з метою планування фінансового стану в майбутньому та мінімізації нерациональних витрат. Обґрунтовано необхідність формування та величину особистих фінансових резервів залежно від вікового та соціального статусу індивіда.

8. У результаті дослідження і систематизації зарубіжного досвіду управління особистими фінансами обґрунтовано необхідність та окреслено шляхи підвищення фінансової грамотності населення як важливої передумови зростання добробуту громадян. У роботі запропоновано розвинути практику введення курсу фінансової грамотності в освітній процес шляхом запровадження обов'язкових для вивчення дисциплін не лише на рівні школи, але й вищих навчальних закладів, професійно-технічної освіти та формування комплексної державної інформаційної політики щодо підвищення якості фінансової освіченості громадян через вдосконалення просвітницької діяльності відповідних державних органів та владних інституцій.

9. Акцентовано на доцільності імплементації у вітчизняну практику світових традицій фінансового консультування фізичних осіб шляхом законодавчого оформлення діяльності незалежних фінансових консультантів. Автором запропоновано ввести професію «незалежний фінансовий консультант» до класифікатора професій України з визначенням вимог, професійних характеристик, кваліфікації та сфери професійної діяльності таких осіб. Наголошено на необхідності прийняття закону, який чітко визначитиме права, обов'язки та статус фінансових радників, а також вимоги до цієї професії. Особливу увагу в законі запропоновано приділити питанню трастового управління майном фізичних осіб, як однієї з послуг незалежних фінансових радників, з метою розширення законодавчих підстав для такої діяльності, що сприятиме зменшенню зловживань у сфері довірчого управління активами громадян.

Реалізація запропонованих у дисертації теоретичних, методичних та практичних положень і рекомендацій дасть змогу переосмислити та на новій концептуальній основі визначити специфічну роль особистих фінансів у фінансовій системі держави та сприятиме підвищенню рівня добробуту громадян.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Куцяк В. Особисті фінанси населення та їх роль в ринковій економіці держави / Вадим Куцяк // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 3 (32). – С. 97-100 (0,3 д. а.).
2. Куцяк В. Концептуально-теоретичні засади людського чинника в економічному розвитку країни / Вадим Куцяк // Вісник Донецького університету економіки і права. – Вип. 2. Серія В «Економіка і право» : зб. наук. праць. – Д.: Вид-во ДонУЕП, 2013. – С. 100-104 (0,3 д.а.).
3. Куцяк В. Вплив поведінкової економіки та асиметричності інформації на прийняття особистих фінансових рішень в сучасних умовах господарювання / Вадим Куцяк // Ефективна економіка : Електронне наукове фахове видання. – 2013. – Вип. 3. – С. 57-64 (0,6 д. а.).
4. Куцяк В. Особисті фінанси як важливий об'єкт державної фінансової політики в умовах ринку / Вадим Куцяк // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету: Серія «Економічні науки» : зб. наук. праць. – Чернівці: «Технодрук», 2013. – Вип. 1 (24). – С. 36-45 (0,56 д. а.).
5. Куцяк В. Особливості функціонування ринків зарубіжних країн / Вадим Куцяк // Особливості фінансово-економічного та організаційно-правового регулювання відтворювальних процесів за інноваційно-інвестиційною моделлю : монографія / за ред. В.В. Прядка. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 635 с. – 21,2 д. а. (Особистий внесок автора: досліджено роль та значення фінансових ресурсів домогосподарств у забезпеченні розширеного відтворення та формування інвестиційних ресурсів регіону. – С. 373-382) (0,42 д. а.).
6. Куцяк В. Статистичні проблеми інтерпретації поняття доходу в сфері особистих фінансів / Вадим Куцяк // Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія «Економічні науки» : зб. наук. праць. – Х.: «Гельветика», 2014. – Вип. 6. – С. 30-33 (0,31 д. а.).

7. Куцяк В. Специфика формирования и управления личным инвестиционным портфелем / Грубляк Оксана, Куцяк Вадим // Вестник государственного и муниципального управления. – 2014. – №1. – С. 61-71 (0,42 д. а.) (Особистий внесок автора: висвітлено теоретичні аспекти та особливості формування інвестиційного портфелю в залежності від рівня доходу особи) (0,36 д. а.).

8. Kutsiak V. Conceptualizing statistical interpretation of personal incomes in Ukraine / Ylia Vanit, Vadym Kutsiak // French Journal of Science and Education. – 2014. – №3. – С. 709-713. – 0,42 д. а. (Особистий внесок автора: висвітлено концептуальні підходи до визначення та трактування поняття доходу в сфері особистих фінансів) (0,32 д. а.).

9. Куцяк В. О. Домогосподарство як важливий об'єкт державної фінансової політики в умовах ринку / Т. О. Кізіма, В. О. Куцяк // Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України : моногр. / за ред. В.Г. Дем'янишина. – Тернопіль: ТНЕУ, 2014. – 464 с. (26,7 д. а.) (Особистий внесок автора: досліджено особливості формування та функціонування фінансових відносин домогосподарства у ринкових умовах господарювання. - С. 323-332.) (0,26 д. а.).

10. Куцяк В. Особисте фінансове планування: сутність, специфіка, основні етапи / Тетяна Кізіма, Вадим Куцяк // Світ фінансів. – 2015. – Вип. 3. – С. 62-70. – 0,74 д. а. (Особистий внесок автора: висвітлено основні методичні засади побуви балансу особистих доходів і витрат) (0,36 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

11. Куцяк В. О. Проблеми диференціації доходів населення в післякризовий період / В. О. Куцяк // Розвиток фінансової системи в сучасних умовах : матер. міжнар. наук. – практик. конф. (м. Київ, 22-23 груд. 2011 р.). – Дніпропетровськ: ФОП Біла К. О., 2011. – С. 48-51 (0,07 д. а.).

12. Куцяк В. О. Домогосподарство як важливий об'єкт державної фінансової політики в умовах ринку / В. О. Куцяк // Економіка та управління: проблеми науки та практики : матер. XIII міжнар. наук. – практик. конф. (м. Львів, 23-24 листоп. 2012 р.). – Львів: ЛЕФ, 2012. – С. 29 – 32 (0,12 д. а.).

13. Куцяк В. О. Вплив психологічного аспекту визначення споживчої поведінки індивідів в умовах асиметричної ринкової інформації / В. О. Куцяк // Проблеми та перспективи вдосконалення фінансової системи : матер. наук.-практик. конф. молод. вч. (м. Чернівці, 10 жовт. 2013 р.). – Чернівці: ISED, 2013. – С. 78 – 81 (0,18 д. а.).

14. Куцяк В. О. Зарубіжний досвід підвищення фінансової грамотності населення // В. О. Куцяк // Економіка і управління: проблеми науки та практики : зб. матер. міжнар. наук.-практик. інтернет-конф. (м. Дніпропетровськ, 12-13 груд. 2013 р.). – Дніпропетровськ: ФОП Дробязко С. І., 2013. – С. 38 – 42 (0,11 д. а.).

15. Куцяк В. О. Еволюція поглядів на особисте фінансове банкрутство // В. О. Куцяк // Сучасні пріоритети фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку економіки України : матер. всеукр. наук. інтерн.-конф. (м. Чернівці, 22-23 лист. 2015 р.). – Чернівці: БДФЕУ, 2015. – С. 64-67 (0,12 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Куцяк В. О. Особисті фінанси в умовах розвитку ринкових відносин в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за

спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2015.

Дисертація присвячена розкриттю концептуально-теоретичних та практичних засад функціонування особистих фінансів в умовах розвитку ринкових відносин в Україні. У роботі простежено еволюцію науково-теоретичних підходів до дослідження ролі людини в економічному розвитку суспільства, розкрито сутність та визначено місце особистих фінансів у фінансовій системі держави.

Проведено комплексний аналіз особистих доходів та витрат громадян, прагматики формування і використання заощаджень громадян в контексті основних інструментів інвестування з виокремленням загальних тенденцій і факторів впливу на ці процеси.

Запропоновано напрями оптимізації особистих доходів і витрат на основі застосування зарубіжного досвіду, запропоновано заходи із підвищення рівня фінансової грамотності та становлення інституту незалежних фінансових консультантів в Україні.

Ключові слова: особисті фінанси, поведінкові фінанси, фінансові рішення, особисті доходи, особисті витрати, заощадження, особистий інвестиційний портфель, фінансова грамотність, незалежне фінансове консультування фізичних осіб.

АННОТАЦІЯ

Куцяк В. А. Личные финансы в условиях развития рыночных отношений в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2015.

Диссертация посвящена раскрытию теоретико-концептуальных и практических основ функционирования личных финансов в условиях развития рыночных отношений в Украине.

В работе рассмотрена эволюция научно-теоретических подходов к исследованию роли человека в экономическом развитии общества в процессе анализа теоретических положений научных школ и отдельных ученых. Дано авторское определение личных финансов, в котором отражена сущность и явление, содержание и форма личных финансов, а также указана их основная цель. В работе раскрыта сущность и определено первичное место личных финансов в финансовой системе государства, охарактеризованы особенности и порядок принятия личных финансовых решений гражданами, сгруппированы риски, которые могут возникнуть в процессе жизнедеятельности человека, выделены основные направления управления личными финансами.

Определено, что в результате дифференциации заработных плат по отраслям экономики и регионах Украины существует различие в оплате труда, которое оказывает значительное влияние на совокупные доходы в разрезе административно-территориальных единиц, городских и сельских территорий, среди десяти децильных групп населения.

Результаты исследования свидетельствуют о незначительных объемах

формирования сбережений граждан. Установлено, что граждане предпочитают размещать средства на депозитных счетах и накапливать иностранную валюту, провоцируя создание неформализованных сбережений.

На основании корреляционно-регрессионного анализа предложено осуществлять оптимизацию доходов и расходов граждан по двум основным направлениям: экстенсивному (за счет увеличения социальных стандартов со стороны государства) и интенсивному (за счет активизации трудовой деятельности граждан и расширения возможностей для реализации человеческого капитала).

Предложена оптимальная (с точки зрения доходности, рискованности и доступности) структура инвестиционного портфеля в зависимости от уровня получаемого дохода.

В диссертации обоснована и определена необходимость использования личного финансового планирования, которое предусматривает составление финансовых планов и балансов, способствует контролю расходов, определяют возможности по оптимизации расходов и обеспечивают контроль финансового состояния человека.

В работе акцентируется внимание на недостаточном уровне финансовой грамотности граждан Украины и предложено развивать просветительскую деятельность государства в сфере популяризации финансовой грамотности путем реализации национальных программ повышения финансовой культуры и образованности с использованием лучшего опыта зарубежных стран.

В диссертации определена необходимость законодательного регламентирования профессии личных финансовых консультантов, с целью активизации инвестиционной деятельности граждан, обеспечения поддержки и консультирования по принятию тех или иных финансовых решений, позволит минимизировать риски потери дохода для лиц, пользующихся услугами таких консультантов.

Ключевые слова: личные финансы, финансовое поведение, финансовые решения, финансовые ресурсы, личные доходы, личные расходы, сбережения, личный инвестиционный портфель, независимый финансовый консультант, финансовая грамотность.

ANNOTATION

Kutsiak V. O. Personal finance in under conditions of market relations in Ukraine. – The manuscript.

The dissertation on obtaining the scientific degree of candidate of economic sciences on specialty 08.00.08 – money, finances and credit. – Ternopol national economic university, Ternopol, 2015.

The dissertation is devoted to the theoretical, conceptual and practical rules for the personal finance in under conditions of market relations in Ukraine. The paper traces the evolution of scientific and theoretical approaches to the study of man's role in the economic development of society, the essence and the place of personal finance in the financial system of the state.

A complex analysis of personal income and spending citizen's pragmatists formation and use saves citizens in the context of the main instrument of savings and investment form the major trends and impacts.

Directions of optimize personal income and expenses based on application of financial planning proposed measures to improve financial literacy and financial advisor's establishment of the institute in Ukraine based on international experience.

Key words: personal finance, financial behavior, financial solutions, financial resources, personal income, personal spending, savings, personal investment portfolio, an independent financial consultant, financial literacy.